

EGYHÁZI SZEMLE.

Külföldi egyházi élet.

Régi visitationalis protocollumokban, még abból az időből, mikor Pázmány és Kolonics minden erőfeszítése daczára, a protestantismus többségben volt e haza földén, igen sokszor találunk keserves panaszt a lelkészek ajkain, hogy a hívek nem elég egyházasak, hogy x, y nem látogatja a templomot, nem él úrvacsorával, nem szolgáltatja ki a pap fizetését, sőt megesik az is, hogy némelyik héten egy vagy két nap is elmarad az istentisztelet, mert senki nem jön a templomba. Ezek abban az időben szörnyűséges dolgok voltak: ma a legkedvezőbb állapotot képeznék és szinte kedvünk volna visszakivánni az akkori rossz egyházi viszonyokat, hogy fényes lapokkal is dicsekedjünk egyházi életünk jelen képeinek rajzában. Azonban eszünkbe jut bölcs Salamon mondása: „Ne mondjad ezt: Micsoda az oka, hogy a régi napok jobbak voltak ezeknél? mert nem bölcseségből származik az ilyen kérdés“ — és belátjuk, hogy nem a mult dicsőségén való elmerengés, hanem a jövő nagy feladatainak megoldására való törekvés lehet az egyház minden hí fiának a kötelessége és hogy a jelennel való megelegetésben nincs több bölcsesség, mint a mult dicsőítésében.

Nálunk is, másutt is, elkerülhetetlen a tapasztalat, hogy a protestantismusnak befolyása a népeletre hanyatlóban van. A protestantismust „a megtisztított evangéliumnak“ hirdetése, tehát Isten igéje teremtette meg épen úgy, mint a ker. egyházat. Isten igéje vesztette-e hát el erejét, avagy az igének hirdetése nem alkalmas módon történik? . . . „Verbum Dei manet in aeternum!“ ezt hirdeti ma is számos harangunk felirata; Jézus Krisztusnak ez a kijelentése a mi legfőbb biztatásunk. Nem az Isten igéje vesztette el tehát erejét, hanem az igehirdetés. És ezt vallják sokan nálunk is, a külföldön is.

Azonban ismét mások is szintén sokan a harmadik irányban puhatolóznak. Isten igéjének erejét nem tagadhatják, magokat hibásoknak érezni nem akarják, azért másfelé kereskednek bűnbak után.

A jelen évben majdnem a leggyakoribb kérdés az a német egyházi sajtóban, a melyről szólottunk. A felelet két irányba oszlik meg: egyik az igehirdetést, másik pedig valami harmadikat állít oda okul, hogy a protestantismus hatásának csökkenését, kebelében az egyháziasság és vallásosság hanyatlását megmagyarázza. Az orthodoxok a modern theologusokra, ezek viszont amazokra mutatnak, mint ez már rendes dolog. Azonban a harmadikat keresők azok, kik több figyelmet érdemelnek mostan. Ezek közül némelyek az államegyházban látják a baj csiráit, mások a politikai pártoskodásban, de egyetlen hang sem állítja azt, a mit nálunk némelyek, mint Németországban régen szerzett tapasztalatot igazság gyanánt hirdetnek, t. i. hogy az egyháziasság hanyatlására munkál a belmissió is.

A politikai pártoskodásnak egyházi és erkölcsi életrontó erejét nincs miért bővebben fejtegetni a mi magyar közönségünk előtt. Nálunk igen sok helyen megkérdezik a pályázó lelkész felől, hogy milyen párti s politikai nézetei egyenesen disqualificálják egyik-másik parochiára. Sőt még veszedelmesebb jelenségeket is látunk magasabb egyházi hivatalaink és méltóságaink betöltésénél. Azonban ezekről nem jó beszélni, mert a felelet rá: „ki vele“.

Mindenesetre tanulságosabb ránk nézve némely német egyházpolitikusoknak azon nézete, hogy az államegyház nem alkalmas az egyháziasság fokozására, sőt azt egyenesen megrontja; ezért az ő ideáljuk a szabad egyház. A németországi szabadegyházi törekvések hova-tovább nagyobb mérvet öltenek. Pedig tudjuk, hogy Németországban az egyház eleitől fogva a legszorosabb összeköttetésbe lépett az állammal. A „cuius regio, eius religio“ elv és a belőle, igazolása végett fejlődött számos egyházjogi theoria mellett az egyház egyáltalában nem egyéb ma, mint az állami társadalom egy bizonyos irányú életjelenségeinek organismusa s így az egyházalkotmány az állami alkotmánynak kiegészítő's az állami souverainitásnak subordinált alkatrésze. Ezért volt készebb a Németbirodalom minden állama a lelkészi fizetések rendezésére, mint a mi államunk; de viszont ezért emelkedik mind jobban-jobban, főleg a porosz királyságban, a mostani uralkodó alatt, előtérbe a fejedelem summus episcopus volta, a mely ellen még azok is tiltakoznak, kik nem rajongnak a szabadegyház iránt.

A németországi szabadegyházi mozgalom azért érdekel bennünket különösebben, mert épen mi magyarországi protestánsok még eddig meglehetősen szabad egyházszerű állást foglaltunk el az állammal szemben és az államhoz fűző kötelek a lelkeszi fizetések minimumának megállapítása, s ezen minimumig az államtól való kipótolhatása tárgyában épen most szövődnek. Mi azt mondtuk eddig és mondjuk ma is, hogy a mi egyházunk azért veszítette el befolyását a hívekre, mert a hívek önerejükön tarták fel az egyházat s így a teher megölte egyháziasságukat; segítsen tehát az állam a hívek terhein és azok megint vallásosak, buzgók lesznek. A szabadegyházért lelkesülők azonban elvetik az államsegélyt, mert szabadulni akarnak az állami befolyástól és mert a híveknek az egyház fentartásában való részességökről diametrális ellentétben gondolkoznak velünk; csakis ott lehet erős egyházi élet, hol a hívek azt mondhatják: az egyház a miénk, jogai, kötelességei, szóval az egész a miénk.

Minthogy csak némely körökben erősödik az egyháznak az államtól való elszakítása iránti vágy és törekvés: méltó azt is megfigyelni, hogy mely körök ezek és minő indokokból indulnak ki.

A keresztyén socialismus különböző árnyalatú híveit és a pietista köröket találjuk a fenti törekvésekben egyesülten, vállvetett munkában. Az egyháznak sociális feladatait hangsúlyozók abból indulnak ki, hogy a mai állami társadalom nem bírván elegendő érzéssel a sociális, tehát első sorban a legégetőbb munkáskérdés iránt, elidegeníti magától a munkás osztályt. A munkás osztálynak ezen államellenes magatartása átvitetik az egyházra is, mivel az államegyház ugyis az állami gépezet egyik alkatrésze, a lelkeszek quasi állami functionáriusok és így az általok gyakorolt ígehirdetés is olybá tűnik fel, mint a sociálisták által gyűlölt állami és társadalmi intézmények fentartására czélzó eszköz.

A pietista körök, főleg Würtembergben, a modern theologia ellen nyilvánuló ellenszenvökben hívei a „szabad egyház“ elvének, mert a mostani rendszer mellett a theologiának irányítására nincsen meg az egyháznak a kellő befolyása. már pedig ők a modern theológiát okolják minden bajért. következőképpen az ellene való küzdelem és szabadegyházi programjuk a legtökéletesebben kiegészítik egymást.

A két irány a közös eszme érdekében, bármily eltérő legyen is alapelvük és ellentétes programjuk, szövetségre lépett. Ezen szövetségtől azonban sokan épen semmit nem

várnak, A kasseli gyűlés heterogen elemeket egyesített, mint mondják, egy oly cél érdekében, mely Németországon a német evang. egyház egyetemre nézve kivihetetlen, egy oly cél érdekében, a mely mint eszköze a két irányzat tulajdonképeni törekvéseinek nem is megfelelő, mint ezt a Németországban és Schweizban levő szabadegyházak példája eléggé bizonyítja.

Kétségtelen dolog, hogy a tényállásnak a fentebbi világitásba helyezése mellett sok helytelen szempontot tüntet fel az említett állásfoglalás. Mert ha az államhatalom a sociális reformok ellensége volna is, az egyháznak kötelessége ezen állami irányzat megszüntetéseért küzdeni, a mit inkább tehet ha államegyház, mint ha szabadegyház. És a mellett túlságosan erőltetett felfogás az, mely a munkásoknak államellenes magatartásából akarja kimagyarázni azoknak egyházellenes magatartását is. A mi pedig a pietista körök álláspontját illeti, nem lehet tőle bizonyos erőszakosságot eltagadni, ha államegyházban kívánna érvényesülni. De mert ezt maguk is látják, azért hívei a szabadegyháznak, a mely szerintök az egy theologiai alapon állókat foglalná egybe, szabadságára hagyván kinek-kinek, hogy csatlakozik-e hozzá, de egyúttal eltávolítana mindenkit, ki a közös alap által magát kötelezettnek nem tartaná.

A mi nézetünk, egyházunk százados élete által is támogatva, inkább a szabadegyház felé gravitál ugyan, nem ilyen vagy amolyan külön célok érdekében, hanem mert ez elméletileg s gyakorlatilag egyaránt a leghelyesebb egyházi alkat. De nem „a szabadegyház a szabad államban“-féle irány alapján s a „kiki magának“ politikai jelszó szerint, hanem az egyház és állam között fenálló kölcsönös viszony s támogatás alapján képzeljük ezt, a mennyiben a szabadegyháznak valódi jellemét nem az állami dotációtól való mentességben látjuk.

Vannak Németországban az államegyháznak némely beteges tünetei, a melyek félig indokolják a szabadegyházi törekvéseket. Ugyanis az egyház administrációjában a kellenél is inkább érvényesülnek az állami szempontok. Így nem régen a Saar vidéki egyházak lelkészeinek von Stumm ellen való fellépése a porosz egyházi főtanács részéről nevezettek megrovására vezetett, habár von Stumm úr, mint politikai személyiség, a lelkészek ellen való elítélő nyilatkozatai miatt ép úgy méltó lett volna a megrovásra. A lelkészeket illetékes elsőfokú hatóságuk felmentette, azért mégis az egyházi főtanács — úgy látszik — politikai indokokból, nyilvánosan meg-

róttá őket, a nélkül, hogy a provokáló nyilatkozatok kárhovatására csak egy szava is lett volna.

Talán még evidensebb az államhatalom túltengése az egyházi ügyekben azon esetről, midőn az I. Vilmos császár 100. születésnapjára, a mostani császár által „summus episcopus“ minőségben elrendelt ünnepélyes istentisztelet megtartásának három hannoveri lelkész — a mint mondják: politikai indokokból — ellenszegült. Az illetők rövid úton felüggesztettek hivataluktól.

Ez eset élénk megbeszélés tárgyát képezte és képezi még most is az egyházi és világi sajtóban. A lelkészeket welf érzelmükkel védik és vádolják s elítélik vagy mentik a szerint, a mint a fejedelem summus episcopus voltát vallják vagy tagadják. Természetesen minden ezen a kérdésen is fordul meg. Mert ha a fejedelem qua püspöki joggal bír, az ünnep tartását elrendelhetette és ennek megtartása kötelesség, ellenkező esetben nem. A közhangulat nem vehető ki teljesen, mert a politikai momentumok annyira belejátszottak a kérdésbe, hogy nehéz megkülönböztetni a porosz állameszme szülte nyilatkozatokat azoktól, melyekben a tiszta egyházjogi szempont érvényesül. Alig hiheti azonban, hogy a német tartományi egyházjog a fejedelmet oly jogunak akarná tekinteni, mint Byzanczban a császárok voltak. Az egyház adminisztrációja és az ünnepek megállapítása csak ott tartozhatik egy kézbe, hol — mint nálunk — az egyetemes egyház képvisellete a legfőbb egyházi forum. De a fejedelem ünnepmegállapítási joga a caesaro-papismushoz egyenleti az utat, a mire talán a mostani porosz uralkodónak hajlama is van.

Ilyen veszedelmeknek az államegyház mindig ki van téve azon javak fejében, a melyeket élvez. Az állami kedvezmények között ma napirenden a lelkészi javadalmak rendezésének kérdése áll leginkább. Schwarzburg-Sondershansenben épen mostanában állapították meg a f. évi július elsejétől életbelépő s öt évenként a következő fokozatokat feltüntető lelkészi fizetést: az első öt évben 2000 mk., aztán öt év múlva 2300, majd 2700, 3000, 3300 és végül 25 év után 3600 mk. Egyes állomások után még 600 mk. pótlék is jár.

Kóburg s Góthában f. évi okt. 1-étől lép életbe egy új fizetési skála, melyben a minimum 1800 mk. Ez összeg 300 mk. ötödéves pótlékkal 3600 márkáig emelkedhetik. Az állam segélyezése természetesen ott áll elő, a hol maga az egyházközség a megfelelő lelkészi javadalmat biztosítani nem tudná. Ugyanígyen szabály alá esik a lelkészek nyugdíjazása is.

Poroszországban már szintén régen huzódik a lelkészi fizetések újabb rendezésének ügye. Az október hóban összeülő egyetemes zsinat oly alakban szándékozik propositiót összeállítani, hogy az államkormány azt elfogadja. A kormány már több ízben nyilatkozott, hogy a rendezésnek szükségességét elismeri és elvárja az egyháztól a szükséges adatok betérjesztését, de azért a követelések túlzott voltára való hivatkozás folytán a rendezés még sem történt meg. A legfőbb akadályt az képezte, hogy a hivatalosan megállapított fizetési fokozatokon túl is tudott számos egyházközség lelkészének javadalmat nyújtani s a kormány úgy okoskodott, hogy ha az egyháznak ily felesleges erői vannak, ezeket is használja fel szükségei fedezésére. Az állam segít az egyházon és kipótolja a hiányokat, de megkívánja, hogy akkor az egyház is vegye igénybe minden erejét. Ezen kívánalomnak megfelelőleg az októberi zsinat bizonyos körökben felállítandó pénztárak iránt fog rendelkezéseket tenni, a mely pénztárakba a lelkészi javadalmaknak a helyi és kortekintetek által megszabott fokozaton felül eső része be fog szolgáltatni. Ezen pénztárak erejéig maga az egyház, azontúl pedig az állam fogja pótolni a feuforgó hiányokat.

Figyelemre méltó dolog az is, hogy p. o. Badenben a nem régiben megállapított egyházi adórendszer hatását megfigyelés alá vették, vajjon mennyiben hatott a kitérésekre. Az eredmény az, hogy csak is nagyobb, városi egyházközségekben és itt is csak igen jelentéktelen számmal találtak olyanok, kik az egyházi kirovás miatt egyházuknak hátat fordítottak. Jellemző az is, hogy az új adórendszer életbe léptetése után az első évben $7\frac{1}{2}\%$, a másodikban már csak $4\frac{15}{100}\%$ hátrálék maradt kinn. Az egyházi adó Badenben közegyházi és egyházközségi adó. Amaz szolgál a lelkészi fizetések alapjául is, míg az utóbbi építkezésekre vétetik leginkább igénybe és kivételesen új lelkészi állomások alapjainak megvetésére. Az egyházi adó összege 1896-ban 630,000 márka, azaz egy lélekre körülbelől 1 márka s 8—10 pfennig (64 és 66 kr.) esik.

Nem régen közölték a lapok azon adományok összegét, melyek 1896. évben egyházi célokra adattak Németországban és pedig parallel a protestáns és katolikus egyház javára eső adományokat. Protestáns egyházközségek és parochiális körök részére 1,250,000 márka jutott; intézetek, alapítványok és társulatok 260,000 márka adományt nyertek. Ellenben katolikus részről 344,000 márka jutott a püspökségek s ezek intézeteinek, 2,400,000 márka pedig templomok és parochiák

javára. Ugyanezen időben Schweiczban a különböző egyletek által nyújtott segélyek a protestáns részről 162,779 frank, katolikus részről 92,504 frank.

Az egyház belélete körében különös határozata van a bajor egyháznak, mely megkívánja, hogy minden lelkész, minden öt évben egész ötven éves koráig, köteles az egyházi főtanácsnak két, bizonyos meghatározott vasárnapra alkalmas prédikációját benyújtani. Az egyházi főtanács mostanában tette közzé az 1896. évi eredményt, mely közel ötszáz prédikációról számol be általánosan. Az intézkedésnek célja az, hogy a főhatóság ellenőrizze a lelkészeket legfontosabb kötelességüknek teljesítésében, hogy tudja: vajjon mit és miképen tanítanak, hirdetnek a népnek a szószékről; másoldalról pedig, hogy a lelkészeket kellőleg ismerve érdemeiket alkalomadtán annál inkább jutalmazhassák. De mégis, úgy látszik, a legfőbb cél a lelkészek theologiai álláspontjának ellenőrzése. Az eredmény a jelentés szerint hitelvi tekintetben sokkal jobb, mint homiletikai szempontból.

A belmissió terén a számtalan egylet életteljes működéséről alig alkothatunk magunknak kellő képet és nem tudunk eléggé csodálkozni, hogy be nem látják oly sok ezren, tanult világiak és tudós papok, a mit már itthon nálunk Magyarországon oly csalhatatlanul bebizonyítottak (!) némelyek, hogy csak a r. katholicismus terjedésének szolgálnak egyleteskedő belmissiói tevékenységükkel. Még folyton azon igyekeznek, hogy propagandát csináljanak a belmissiónak. Az idén is Stettinben s Hannoverben lelkészek, Mark grófságban pedig tanítók számára belmissiói tanfolyamokat rendeztek s rendeznek, amannak élén D. Uhlhorn, ennek a brandenburgi s szász-tartományi belmissiói választmány és a belmissiói evangel. egylet állnak. Azonban szomorú jelenségek sem hiányoznak a belmissió terén, a minek oka azonban nem a belmissió, hanem „az üzlet”. Ugyanis a délnyugati német belmissiói egyesület 1896/97. évi jelentésében érzékenyen panaszkodik a miatt, hogy a konferencia területén a berlini vallásos iratokat terjesztő társulat az egyesület kiadványainak erős konkurrencziát csinált. A berlini egylet ezt nem hagyhatta szó nélkül és igen helyesen utalt arra, hogy keresztyén szempontból szinte érthetetlen, ha valaki az Úrnak akar szolgálni és mégis fél annak a konkurrencziájától, a ki szintén neki szolgál. Ez alig egyéb kenyéririgységnél s üzleti féltékenységnél.

A keresztyénség nemesítő hatásáról tesz Schweicznak egyik legújabb törvénye tanubizonyságot, mely a közerköl-

csiség nevében az eddig félvesimogatott legnagyobb társadalmi bűnnel, a prostitúcióval szállott szembe. Tudjuk, hogy ez a túrt rossz számos, még jóhiszemű pártolókkal is dicsekedik. Annyira erős, hogy p. o. Franciaországban csak mostanában sikerült egyik leghivebb szolgáját, az erkölcstelen irodalmat békóba vetni, de arra, hogy maga az egész rendszer gyökeres változás alá vétessék, még eddig csak Zürich Kanton mert vállalkozni. 16,311 aláírással nyújtották be a törvényhozó testületnek azt az indítványt, mely a közerkölcsiség ellen elkövetett vétségek súlyos büntetését mondaná ki. Az indítvány éle a nyilvános és magán bordélyok, valamint a leánykereskedés ellen irányult. A törvényjavaslat, némi módosítással, népszavazat alá bocsáttatott s 40,751 szavazattal 14,710 ellen el is fogadtatott. Maga a küzdelem, mely a szavazás előtt folyt, egyike a legérdekesebb és elszomorítóbbaknak. Azok, kik üzletüket látták veszélyeztetve, nem riadtak vissza az áldozatoktól és egy szennyáradat borítá el az irodalmat ama különböző brochure-ökben, melyekkel intézeteik üdvös voltát bizonyították.

A törvény értelmében a nyilvános házak tartói 5000, visszaesés esetében 15,000 frank pénzbüntetéssel, öt évig terjedő fog-, esetleg fegyházzal büntethetők. Azok, kik helyiséget adnak bérbe üzletszerű bordély számára 1000 frk pénz, vagy szabadság büntetéssel illetetnek; erkölcstelenségre csábítók 10—100 frk rendőrségi bírsággal sújtatnak stb. Lényeges forduló pontot képez ezen zürichi törvény, mert a prostitúció ügye manapság a társadalom legégetőbb kérdéseinek egyike. Az állam hol felügyelet alá helyezi, hol elnézi. Orvosi és sociológiai vélemények nagy számmal vannak, melyek szükséges rossznak tartják. Az kétségtelen, hogy eddig csak két ízben, a keresztyénség és a reformáció első idejében tudott a társadalom ezen rákfennével megküzdeni, de újabban teljesen feladta a harcot. Zürich erősen protestáns érzelmű keresztyén lakosságától függ most bebizonyítani, hogy a keresztyénségben orvossága van ezen közönségesen gyógyíthatlannak tartott bajnak is

A katholicismus körében az ó-katholikusok egy fontos lépést tettek a közerkölcsiség érdekében a coelibátusnak feltételes eltörlésével. A nőülés a papok részére a püspök vagy zsinati elnökség által engedélyeztetik, de rendszerint csak az ordinatio után hat évvel adható ily engedély. Természetes, hogy az ultramontán sajtó, mely a coelibátussal oly nagyra van, az erkölcstelenség kapujának tartja az ó-katholikusok ama határozatát és egyházuknak a katholicismus kebeléből

való kiválásának egyetlen okául épen ezt, a coelibátusból való menekülést, illetőleg ennek alapját a carnalis cupiditas-t szokta kárörömmel felemlgetni.

Így indokolta meg az ultramontanismus legközelebb Bunkofer Vilmosnak kilépését, melyről már egyházi lapjaink megemlékeztek volt. Azonban Bunkofer nem maradt adós a felelettel s midőn egy felől kijelenti, hogy mindazok a papok, kik a katolikus egyházzal meggyőződésből szakítanak, szükségképen vetik el a coelibátust is, mint Jézus tanításával ellenkezőt, elvetik még azon esetben is, ha gyakorlati következményeket nem vonnak is le ezen felfogásukból; másoldalról visszautasítja az ellene felhozott ama vádat, hogy a nőszülhetés kedvéért hagyta oda az ordót s az egyházat és egyúttal újból hangsúlyozza, hogy a római katolicismus morális romlottsága és theologiai képtelensége kényszerítette őt hosszas küzdelmek után a kilépésre.

A katolicismus erős propagandát fejt ki mindenfelé. Hogy nálunk is mily szomorú eredménnyel, arról lapjaink elég tanulságos dolgot közöltek már. Közel 500 család az, melyet mi protestánsok hat hónap alatt teljesen elvesztettünk a nélkül, hogy még mentséget is tudnánk felhozni. Külföldön nem megy épen ily rohamosan a katolicismus terjeszkedése, sőt efféle szenzációs eredménnyel egyáltalában sehol sem dicsekedhetnek, daczára, hogy mindenfelé tevékenyek. Egy igen megbotránkoztató eset keleti Poroszországból világot vet arra, hogy ott talán még merészebbek, mint nálunk. Ugyanis egy evangélikus leányt, ki konfirmációi oktatásban részesült és úrvacsorájával is élén, az evang. egyházba felvétetett, rövid időn belől mindenféle szülei engedély nélkül és a törvényes formák mellőzésével egy kath. apát a katolikus vallásban is oktatott, a kath. egyházba átvett s áldozathoz bocsátott. Angliában a betegápoló és szegény menhelyek s ispotályokban alkalmazott apácák térítenek sikerrel és bár nem oly nagy arányban, mint hirdetik a katolikusok, de mégis terjed Angliában a katolicizmus. Amerikában is sikerrel működik a katolikus propaganda, mert — katolikus források szerint — az évi áttéréseket 30,000-en felül lehet becsülni. Magában a new-yorki érsekségben 1208 áttérés volt az 1896. évben és minden püspöki megyére évenként 1100 áttérés útján való szaporulatot lehet számítani.

Nem volna okos dolog tőlünk, ha ily jelenségek láttára behunynánk szemeinket s abban a reményben, hogy a vasárnaponként mondott egy-két prédikáció egyházunkat minden

veszélytől megmentendi. A katholicismus ultramontán iránya veszélyes ellenség. Semmi tekintetet nem ismer. Hiszen csak nemrégén is, a múlt május hóban a spanyol kath. főpapok tiltakozást nyújtottak be egy Madridban felállítani szándékolt protestáns egyetem miatt a most már néhai miniszerelnökhöz, melyben haza- és nemzetellenesnek bélyegzik egy ily engedély megadását.

Ezen ultramontanismust már mi is ismerjük eléggé. Vajha jobban vigyáznánk, hogy még jobban meg ne ismerjük.

p—f.